

# บทที่ 1

## บทนำ

### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี ได้กำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยที่ความมั่นคงเป็นรากฐานของทั้ง 3 ประการที่จะทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้นั้น ภายใต้คำว่า “ยั่งยืน” หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้ การรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม จนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศน์ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละ เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาในระดับอย่างสมดุล มีเสถียรภาพและยั่งยืน (ร่างยุทธศาสตร์ชาติ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561 : 8)

โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ประเด็นที่ 1 มหาอำนาจทางการเกษตร ในด้านเกษตรปลอดภัย จากแนวโน้มความต้องการของผู้บริโภคที่เอาใจใส่ดูแลสุขภาพมากขึ้นการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และอันตรายจากการปนเปื้อนสารเคมีในสินค้าเกษตรทั่วโลก ส่งผลให้ผู้บริโภคหันมานิยมบริโภคผลิตภัณฑ์อาหารและสินค้าเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีและให้ความสำคัญกับคุณภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การสร้างความตระหนักแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคทั่วโลกในเรื่องความสำคัญของมาตรฐานระบบการจัดการความปลอดภัยของอาหาร โดยการควบคุมป้องกันอันตรายจากฟาร์มถึงโต๊ะอาหาร (Farm to Table) จึงต้องให้ความสำคัญกับเกษตรปลอดภัย (ร่างยุทธศาสตร์ชาติ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561 : 26-27)

จากข้อมูลสถานการณ์ของข้อมูลจากมูลนิธิผู้บริโภค พบว่าผักผลไม้เกินครึ่งที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไปมีการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 55.9% ค่ะน้า 58.3% กระเพรา 53.8% สตรอเบอร์รี่ และส้มจีน ชนิดละ 50% ถั่วฝักยาว 42.9% ผักชี 36.4% แต่งโมตกค้างเกินค่ามาตรฐาน Maximum

Residue Limit หรือ MRL ของไทย มีมากถึง 46.6% และเมื่อจำแนกตามมาตรฐาน Q ผักที่มีการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากที่สุด คือ ผักผลไม้ที่ได้รับการรับรอง 53.3% และแหล่งจำหน่ายที่ตกมาตรฐาน MRL น้อยที่สุดคือ ตลาดอยู่ที่ 40.0% เมื่อจำแนกตามชนิดผักผลไม้พบว่า ชนิดผลผลิตที่มีการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกินค่า MRL มากที่สุด คือ ส้มสายน้ำผึ้ง ตกเกณฑ์ 100% รองลงมาได้แก่ ฝรั่ง 69.2% แอปเปิล 58.3% และพริกแดง 8.3% (ผาสุข แก้วเจริญฤตา. 2559 : 18)

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยจากมูลนิธิชีววิถี (2558) พบว่า แนวโน้มการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในไทยมีอัตราที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ ในขณะที่ภาครัฐไม่มีการกำหนดเป้าหมายลดการนำเข้าสารเคมีแต่ประการใด ไม่มีการประกาศห้ามนำเข้าสารเคมีอันตรายร้ายแรงที่หลายประเทศห้ามใช้ ไม่มีข้อเสนอเก็บภาษีจากกลุ่มธุรกิจที่นำสารเคมีที่มีมูลค่าการนำเข้า 22,000 ล้านบาท และมียอดขายมากกว่า 60,000 ล้านบาทต่อปี ที่มาสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมพิษให้กับประเทศไทย ไม่มีการควบคุมการโฆษณาและส่งเสริมการขายสารเคมีอย่างจริงจัง ทั้ง ๆ ที่ละเมิดข้อกำหนดเกณฑ์ทางจริยธรรมขององค์การระหว่างประเทศ (FAQ Code of Conduct) แต่กลับพบว่ามี การแต่งตั้งบุคคลจากกลุ่มธุรกิจสารเคมีที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนเข้ามาเป็นคณะกรรมการวัตถุอันตราย ไม่ใส่ใจและไม่ให้ความสำคัญกับการให้ข้อมูลที่แท้จริงต่อเกษตรกรและผู้บริโภคเกี่ยวกับปริมาณสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ตกค้างในผัก ผลไม้ สิ่งแวดล้อมและห่วงโซ่อาหารในธรรมชาติ นับเป็นวิกฤติของมวลมนุษยชนไทยที่ต้องกินและเสพสารเคมีทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัว ที่นับวันยิ่งรุนแรงมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสำนักควบคุมพืชและวัสดุทางการเกษตรได้รายงานถึงมูลค่าการนำเข้าวัตถุอันตรายทางการเกษตร ประเภทสารเคมี ใน พ.ศ.2554 พบว่ามีมูลค่ามากกว่า 22,034 ล้านบาท (คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต สาธารณสุขและคุ้มครองผู้บริโภค, มูลนิธิชีววิถี, ออนไลน์) และในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ.2553-2555 มีการนำเข้าสารเคมีเฉลี่ยสูงถึง 138.8 ล้านกิโลกรัม สารเคมีจำนวนมากที่นำเข้ามาสู่วงจรการเกษตรของไทย ได้เป็นต้นทุนการผลิต ที่เกษตรกรไทยจำต้องแบกรับภาระนี้ไว้ ความเสี่ยงจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ที่มีการกำหนดราคาตลาดโดยพ่อค้าคนกลาง และเป็นรายได้หลักของครอบครัวยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกษตรกร ไม่กล้าเสี่ยงต่อความเสียหายใดๆ ที่จะเกิดขึ้นเพราะหมายถึงรายได้ของครอบครัวที่ต้องใช้จ่าย การทำการเกษตรที่ยังลงทุนสูง ยิ่งกลัวก็ยิ่งใช้ กลายเป็นวัฏจักรที่สุดท้าย ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างพากันตกลงไปในวงจร อาหารปนเปื้อนสารกำจัดศัตรูพืชกันถ้วนหน้า ซึ่งสิ่งที่ตามมาคือปัญหาสุขภาพของทุกกลุ่มวัย ซึ่งในวันนี้สารเคมีส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับยีนที่เริ่มตั้งแต่ในครรภ์มารดาจนถึงเชิงตะกอนเลยก็ว่าได้ (ผาสุข แก้วเจริญฤตา. 2559 : 30-31)

จากปัญหาการใช้สารเคมีดังกล่าว ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมถึงผลกระทบต่อภาวะโลกร้อนทำให้มนุษย์เห็นถึงความสำคัญจึงลดการใช้ทรัพยากรที่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อมลง วิถีชีวิตของมนุษย์จึงเข้าสู่ตลาดของการตลาดสีเขียว (Green Marketing) ซึ่งมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทุกคนในสังคมได้ตื่นตัวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมขึ้นที่เรียกว่า “ผลิตภัณฑ์สีเขียว (Green Product) โดยการผลิตมาจากกรรมวิธีธรรมชาติ และไม่มีการเจือปนสารเคมี ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่สะอาด มีมลพิษน้อยและ

สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ แนวทางของ Green Marketing แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ Green, Greener และ Greenest ซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้บริโภคและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกัน จากระบบการตลาดดั้งเดิม (Classical Marketing) ที่ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ (Product), ราคา (Price), สถานที่จัดจำหน่าย (Place), และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) มาเป็นระบบการตลาดสมัยใหม่ที่มีชื่อเรียกกันหลายชื่อ เช่น การตลาดสมัยใหม่ (New Marketing) การตลาดเชิงนิเวศน์ (Ecological Marketing หรือ Eco-marketing) และการตลาดสีเขียว (Green Marketing) นั่นถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับตลาดเพื่อสังคม (Societal Marketing) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับผู้บริโภคและสังคมในระยะยาว ผู้บริโภคสีเขียว (Green consumers) ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการซื้อและบริโภคไม่ใหม่ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม โดยมีปัจจัยที่มีผลทำให้ ผู้บริโภคยินดีที่จะจ่ายเพิ่มใน ส่วนของผลิตภัณฑ์ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอยู่ 5 ปัจจัย คือ ลักษณะด้านประชากรศาสตร์ (demographics characteristics) ความรู้ (knowledge) คุณค่าหรือค่านิยม (values) ทักษะคติ (attitudes) และพฤติกรรม (behavior) ทั้งนี้ประโยชน์ที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์สีเขียวมี 5 ประการ ดังนี้ (1) ประสิทธิภาพและความคุ้มค่า (efficiency and cost effectiveness) (2) สุขภาพและความปลอดภัย (health and safety) (3) คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ (performance) (4) สัญลักษณ์และสถานะ (symbolism and status) (5) ความสะดวก (convenience) การจัดการคุณภาพโดยรวมสำหรับสภาพแวดล้อม (total quality management: TQM for the environment) เป็นแนวทางเชิงระบบของบริษัทที่มุ่งเน้นด้านคุณภาพในการจัดการผลิตภัณฑ์ และกระบวนการผลิตที่ผสมผสานกับการบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อม การลดปริมาณขยะ และการป้องกันภาวะมลพิษ (waste reduction and pollution prevention)

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนเบื้องต้นขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่าหมู่ที่ 7 บ้านทุ่งฟ้าผ่า ต.แม่พริก อ.แม่สรวย จ.เชียงราย พบว่ามีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตผักปลอดภัย ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 10 ราย และมีช่องทางการจำหน่ายพืชผักปลอดภัยให้กับทางโรงพยาบาลอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และมีปริมาณพืชผักที่เหลือจากการผลิตส่งให้ทางโรงพยาบาลและต้องการขยายช่องทางการจำหน่ายเพื่อรองรับปริมาณผลผลิตดังกล่าวนี้

เพื่อส่งเสริมสนับสนุนในการผลิตอาหารปลอดภัยของชุมชน เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาผลผลิตทางการเกษตรในระยะยาวอย่างยั่งยืน นอกจากการดำเนินงานตามพันธกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว การบูรณาการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรมีการพัฒนาปรับปรุงการผลิตให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิต การตลาดบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายนั้น ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการศึกษาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มีพันธกิจด้านการวิจัย บริการวิชาการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จนเกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกับชุมชน โดยการ

เชื่อมต่อบริษัท กลไกการดำเนินงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ จากความร่วมมือของภาควิชาการ และพื้นที่วิจัยโดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นการนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปลดปัญหาดังกล่าว โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย ในการดำเนินงานวิจัยรูปแบบตลาดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และภาคีเครือข่าย

## 1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การผลิตและการจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตลาดสีเขียวปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย

## 1.3 ขอบเขตของการวิจัย

### 1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการตลาดสีเขียวปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย ซึ่งมีรายละเอียดที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

1.3.1.1 สถานการณ์การผลิตและการจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัย

1.3.1.2 รูปแบบการจัดการตลาดสีเขียวปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย

### 1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

พื้นที่วิจัยหมู่ 7 บ้านทุ่งฟ้าผ่า อ.แม่สรวย จ.เชียงราย และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

### 1.3.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในองค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย อ.ดอยหลวง จ.เชียงราย และเครือข่ายเกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทานตลาดสีเขียวและระบบการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย

กลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทานตลาดสีเขียวและระบบการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย ทั้งภาคประชาชน สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มผู้บริหารภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิเช่น กลุ่มเกษตรกร ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรอำเภอ ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ผู้ประกอบการธุรกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน

### 1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาดำเนินการศึกษาในช่วงวันที่ 1 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ถึงวันที่ 31 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560

### 1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบตลาดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก อ.แม่สรวย จ. เชียงรายและภาคีเครือข่าย หมายถึง รูปแบบตลาดที่จำหน่ายผลผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยแบบมีพื้นที่จำหน่ายจริง หรือการให้บริการซื้อขาย สินค้าแบบออนไลน์ ที่เกิดจากกระบวนการ กลไก ความร่วมมือของชุมชน และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย หมายถึง ผลผลิตปลอดสารพิษหรือผลผลิตไร้สารเคมีหรือสารพิษปนเปื้อน ผลผลิตที่ไม่ใช้ทั้งยาฆ่าแมลงเคมีและปุ๋ยเคมีในการผลิต แต่เมล็ดพันธุ์อาจเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ใช่อินทรีย์

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายถึง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่พริก อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

รูปแบบการจัดการตลาดสีเขียวปลอดภัย หมายถึง รูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานของผลผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย

### 1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายได้ทราบถึงกระบวนการพัฒนาคุณภาพผลผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยที่เหมาะสมกับพื้นที่และตรงตามความต้องการของตลาด เพื่อใช้ในการวางแผนการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและการจัดการตลาดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย

2. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตรปลอดภัย ทราบถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพผลผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและการจัดการตลาดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย เพื่อไปใช้ในการพัฒนาสินค้าเกษตรชุมชน

3. ข้อค้นพบทางวิชาการที่ได้จากงานวิจัยนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายสามารถนำไปเป็นข้อมูลเชิงวิชาการเพื่อใช้ปรับเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพผลผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยที่เหมาะสมกับพื้นที่อื่น ๆ รวมทั้งสามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาต้นแบบ (Model) ของกระบวนการพัฒนารูปแบบตลาดสีเขียวแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย

## 1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย



รูปแบบการจัดการตลาดสีเขียวปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหาร  
ส่วนตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และภาคีเครือข่าย